

ferenci) s oznakom paginacije radi lakšeg, bržeg i funkcionalnog korištenja pojedinih dionica u tom voluminoznom djelu.

Dakako, prijevod na hrvatski jezik i ugrađivanje posebnih hrvatskih leksičkih jedinica zahtijevao je mijenjanje abecednog slijeda (zbog nomenklature na hrvatskom jeziku), drugačiji slijed pojmovnog kazala, novo usklađivanje paginacije uz popis autora i pojmovnog kazala što je sve korektno učinjeno.

Već iz ovog kratkog prikaza proizlazi da se zaista radi o nadasve značajnom izdavačkom pothvatu dosad u našoj javnosti (iz posve razumljivih razloga) gotovo nepoznatog izdavača. Možemo slobodno kazati da je izdanje *Religijsko-pedagoškog katehetskog leksikona* potpuno analogno izdanju *Enciklopedijskog rječnika pedagogije* (Zagreb, Matica hrvatska, 1963.), *Leksikona Leksikografskog zavoda* (Zagreb, 1974.) i *Pedagoške enciklopedije* (Zagreb, 1989.). U ocjeni vrijednosti prikazanog leksikona citirat ćemo riječi dr. Marka Pranjića izrečene na njegovoj promociji u »Školskoj knjizi« i na XIX. katehetskoj ljetnoj školi: »Za svaki narod, a naročito za brojčano male narode, publiciranje leksikona, bio on ne znam koje vrste, poseban je povijesni i kulturni događaj. Tu se ne radi o običnoj knjizi, nego o jednom sveobuhvatnom opusu koji je zacijelo djelo više desetaka pa i stotina ljudi, a ima za cilj što cjelovitije, kompetentnije i sustavnije sagledavanje određene problematike u njoj samoj te njene referentnosti s njom sličnim i donekle kompatibilnim područjima ... S *Leksikonom* je bez ikakvog pretjerivanja, barem što se tiče katehetike, Hrvatska stupila u Europu«.

Vladimir Poljak

RAZVOJ GLEDANJA NA CILJ ODGOJA U POVIJESTI HRVATSKE PEDAGOGIJSKE MISLI / Jasminka Ledić. - Rijeka: Pedagoški fakultet, 1991.

U našoj dosadašnjoj pedagoškoj literaturi vrlo se malo proučavalo, a još manje vrednovalo svjetonazore, ideale i ciljeve odgoja. Naime, pod utjecajem boljševičke ideologije, koja je smatrala da je njena vrijednosna svijest vječna i najbolja, zaustavljen je svaki pokušaj kritičkog vrednovanja. Zato smo zapali u utopizam, a pred kraj i u posve jalov odgoj.

Studija J. Ledić prerađena disertacija i kao takva predstavlja solidno dijakronijsko-sinkronijsko razmatranje ove problematike u hrvatskoj pedagoškoj literaturi od sredine prošloga stoljeća do danas. Autorica je to ograničenje objasnila nastankom teorijske pedagogije u nas. Međutim, kako se o problemu pedagoške teleologije raspravljalo u nas i mnogo ranije (crkveni teoretičari, Gučetić, Marulić, itd.), bilo bi još bolje da je ta granica proučavanja proširena na dublju prošlost.

Za razliku od monopedagoške analize autorica je svoju raspravu interdisciplinarno strukturirala. Ona je zbog toga svestranije i dublje osvijetlila ne samo deklarirane ciljeve nego i njihov širi kontekst, sve do vladajućeg svjetonazora u kojem su se oni ukotvljavali.

Rad je oblikovan u šest poglavlja. U uvodnom razmatranju autorica je deklarirala svrhu tog istraživanja i njegov instrumentarij.

U drugom je poglavlju analiziran problem pedagoške teleologije sa stajališta vladajućih svjetonazora, cjeline društvenih odnosa i načina pristupanja problematici određivanja odgojnog cilja.

Treće poglavlje posvećeno je povijesnoj analizi problematike pedagoške teleologije od 1850. do 1918. Autoričina analiza pokazuje da je u tome razdoblju u hrvatskoj pedagoškoj literaturi »dominirala religijska orijentacija« (str. 121). Naime, ciljevi su heteronomno formulirani i počivaju na izvanvremenskim religijsko-moralnim vrijednostima. Tu čvrstu liniju ona pronalazi kod Ilijaševića, Novotnyja, Štiglića i Arnolda, a malo mekšu kod Modeca, Dvornikovića i Turića. Ovi posljednji već počinju u svoja razmišljanja uvoditi i socio-povijesne determinante, te tako čine jednu prijelaznu crtu od religijskih do sekularističkih shvaćanja problematike cilja odgoja.

U četvrtom poglavlju J. Ledić analizira pedagoške karakteristike hrvatske pedagoške teleologije od 1918. do 1941. godine. Zajedno s preobrazbom nakon I. svjetskog rata, koji je izmijenio cijelo društveno biće Hrvatske, to je doba postupnog napuštanja religijske i herbartovske moralističke koncepcije i početak akceptiranja ideja kulturne pedagogije, radne škole te sociološkog pristupa braće Radić.

Iako nisu temeljitije pisali o cilju odgoja, predstavnici radne škole implicite su tretirali taj problem, pa se njihova gledanja na cilj odgoja mogu rekonstruirati. Kao i njihovi europski uzori, pedagozi radne škole cilj su odgoja izvodili uglavnom iz radnog procesa, tj. smještali su ga s bihevioristima u polje ukupnog čovjekova odnosa prema prirodi, životu i radu kao temeljnom sredstvu za zadovoljavanje ljudskih potreba. Nasuprot njima, a pod utjecajem kulturne pedagogije, istodobno u Hrvatskoj se razvija i snažni pokret kulturološko-filozofski orijentiranih pedagoga kao što su A. Bazala, P. Vuk-Pavlović, S. Matičević i S. Pataki koji cilj odgoja izvode iz kulture kao sume stvaralačkih akata čovječanstva. No malo pomalo i ova se grupa počela razdvajati na čvrste pristaše kulturologije i one mekše. Prvi su tako tvrdili da pedagogija mora biti samo tehnologija kulturne volje, tj. da su odgojni ciljevi opet heteronomni, a ne autonomni. Druga grupa je nastojala izbjeći obje suprotnosti (heteronomije i autonomije), pa je rješenje problema nalazila u tzv. ortonomiji (Pataki). Na taj se način u pedagogiji otvorio i problem autonomnosti same pedagogije kao znanosti. S. Matičević je zajedno s Patakijem insistirao na autonomnosti pedagogije kao tehnologije komuniciranja/odgajanja, ali su i oni priznavali duhovni primat kulturnih dobara kao nosača ciljeva odgoja.

Usporedo s nastankom socijalne pedagogije u Europi, kao i zbog dubokih promjena u društvenom biću hrvatskog naroda, dolazi sve više u vremenu između dva rata do afirmacije i tzv. sociološke ideje koja, kako su naglašavali braća Radići i drugi pedagozi HSS-a, ima značajnog udjela na formuliranje ciljeva odgoja. Dakako, i dalje su na pedagoškoj sceni herbartovci (Tunkl, Škavić) kao i predstavnici religijske pedagoške teleologije.

Sažimajući rezultate te svoje analize, autorica je dobro uočila kako se diversifikacija u određivanju ciljeva odgoja u Hrvatskoj kretala u interakciji s novim pedagoškim teorijama pa i s novim osobnim doprinosima pojedinih pedagoga. Zahvaljujući tome multikauzalnom djelovanju raznih čimbenika u hrvatskoj

pedagogiji između dva rata nazirao se pluralizam koncepcija i prilična sloboda nastavnika da djeluju autonomno u smislu realizacije pedagoških koncepcija.

U petom poglavlju autorica je dala pregled daljnjeg kretanja teleološke pedagoške problematike u Hrvatskoj od 1941. do danas. No obrada toga razdoblja nije analitička, nego je samo data kao naznaka novog djela u kojem bi to bilo učinjeno. U tom su poglavlju zato naznačene osnovne etape i njeni nositelji.

U posljednjem, šestom poglavlju J. Ledić ukazuje i na moguće pristupe u promišljanju pedagoške teleologije ne samo spram prošlosti nego i prema budućnosti, jer, kako ona kaže - »vrlo je teško graditi novo ni iz čega, pa nam valja pronaći izgublenu dijakronijsku nit naše pedagoške teorije i na njoj graditi novo« (str. 227).

Ako se cijela ova knjiga shvati kao prolegomena za tu svrhu, onda se sa sigurnošću može reći da je autorica kao analitičarka dobro obavila svoj znanstveni posao. To se može tvrditi tim više što sličnih monografija do sada nije bilo, pa ovaj rad u tom smislu ima i svojevrsan pionirski karakter. Njega će zato s pozornošću pročitati teoretičari i praktičari odgoja, a - nadam se - posebno oni koji već sada promišljaju preobrazbu teorije i prakse odgoja u Republici Hrvatskoj.

Nedjeljko Kujundžić

PERSONALISTIČKA PEDAGOGIJA STJEPANA MATIČEVIĆA : odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića / priredili Nedjeljko Kujundžić i Ivan Marjanović. - Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 1991.

Ovom knjigom dobili smo još jedan prilog našoj nacionalnoj povijesti pedagogije. Ukupno 254 stranice podijeljene su u dva dijela. Prvi dio sadrži uvodnu studiju N. Kujundžića o personalističkoj pedagogiji Stjepana Matičevića (do str. 46). Drugi dio knjige ispunjen je odabranim radovima S. Matičevića (sedamnaest radova, str. 47-230). Slijedi *Bibliografija* (radovi S. Matičevića i radovi o S. Matičeviću), zatim *Summary*, *Zusammenfassung*, *Pojmovno kazalo* i *Kazalo osobnih imena*.

Knjiga je vrijedan prilog našoj nacionalnoj povijesti pedagogije i prilika studentima, učiteljima i svima koji se interesiraju za odgojnu problematiku da se upoznaju s glavnim mislima značajnog i originalnog pedagoškog mislioca.

Posebno želimo naglasiti da je vrijednost ove knjige u tome što su čitateljima prezentirane misli S. Matičevića tako da o promišljanjima S. Matičevića o odgoju mogu donositi svoj sud. To je rijetka pojava u literaturi iz povijesti pedagogije, a uvjereni smo da je to vrlo korisno te da popravljaju jedan od većih nedostataka naše malobrojne povijesopedagoške literature.

Polazimo od konstatacije da je Stjepan Matičević (1880.-1940.) dao velik doprinos razvitku naše pedagogije. Promišljanja odgojne problematike u radovima S. Matičevića podigla su znanstvenu razinu naše pedagoške znanosti.

Međutim, želimo problematizirati neke konstatacije autora ovog vrijednog priloga. Stoga ćemo upozoriti i na mogućnost drugačijeg razmišljanja i na neslaganje s nekim tvrdnjama.

Mislimo da je trebalo odabrane tekstove S. Matičevića poredati kronološkim redoslijedom.

Postavljamo i pitanje: što je kriterij utemeljenja jedne znanosti? Da li su to (1.) rezultati te znanosti ili je to (2.) trenutak kad znanost postaje sveučilišna disciplina; (3.) je li to dokaz vlastitosti predmeta, metoda itd., (4.) je li to zaokruženje sustava ili nešto drugo? To pitanje postavljamo zbog isključive ocjene autora da je S. Matičević stvaralac prve naše originalne pedagogije. Slažemo se da je prilog S. Matičevića našoj pedagogiji izuzetno značajan i da je svakako podigao razinu naše pedagogije. Međutim, naša hrvatska pedagogija utemeljena je kao zaokruženi sustav u vrijeme rođenja S. Matičevića, učinio je to S. Basariček.

Ne možemo se složiti ni s konstatacijom autora (str. 9) da Ivan Filipović ide u red utemeljitelja naše pedagogije. Veličina I. Filipovića u našoj pedagogiji tek je posredna. I. Filipović je vođa, organizator itd., ali ga neopravdano svrstavamo u pedagoške teoretičare.

Na str. 16 autor ističe da »Matičević uvida da svaki narod ima svoju, rekli bismo, posebnu i specifičnu pedagogiju«. Princip narodnosti poznat je u svjetskoj povijesti pedagogije (K. D. Ušinski), ali i u našoj nacionalnoj povijesti pedagogije (S. Basariček).

Uz posljednji odjeljak na str. 31 želimo konstatirati da povijest ne smije i ne može izbrisati nikoga i ništa, jer bi tako i sebe dovela u pitanje.

Dr. N. Kujundžić na str. 34 o S. Matičeviću piše i slijedeće: »Budući da je na taj način utvrdio specifičan predmet i metode pedagoškog istraživanja, Matičević je, da bi u potpunosti osigurao pedagogiji autonomiju, izvršio i razgraničenje pedagogije od drugih srodnih znanosti«. S prethodnom konstatacijom možemo se složiti samo ako pođemo od pretpostavke da je to bilo potrebno, da to nije već bilo prije učinjeno.

Konstataciju na str. 43 da »Stjepan Matičević predstavlja u hrvatskoj pedagogiji ne samo osnivača originalnog pedagoškog sustava, nego isto tako i prvog našeg pedagoškog vizionara«, moralo bi se ublažiti barem utoliko da se potpuno ne zanemare doprinosi i drugih naših pedagoga.

Posljednji odjeljak na str. 44. ponavlja pogrešku pripisivanja isključive zasluge S. Matičeviću za nešto što je već poznato u svjetskoj povijesti pedagogije (K. D. Ušinski) i u hrvatskoj povijesti pedagogije (S. Basariček).

Međutim, bez obzira na neslaganja s autorom oko pojedinih ocjena priloga S. Matičevića, ističemo da je ova knjiiga dobro došla našoj nacionalnoj povijesti pedagogije.

Vrijednosti knjige preporučuje nam osobito izbor radova na temelju kojih čitatelji sami mogu vrednovati određene priloge. To je bio velik nedostatak dosadašnjih radova iz područja naše nacionalne povijesti pedagogije. Mislimo da bi to trebalo prakticirati u svim budućim radovima gdje će to biti moguće. To je posebno vrijedno zbog nepristupačnosti mnogih starijih izdanja.

Dakle, možemo zaključiti da smo dobili knjigu koja je popunila prazninu u našoj nacionalnoj povijesti pedagogije, ali se veselimo i novom izdavaču radova takve vrste.

Ivan Dumbović